

אמן הלשון הנכחדת

[ynet.co.il/articles/0,7340,L-3850243,00.html](https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3850243,00.html)

אריאנה מלמד

ארבעים שנה חלפו מאז מת ש"י עגנון והמילים מסתדרות כמו מאליהן, בלי מאמץ מיוחד, לתיג המתבקש: אחד מגדולי הסופרים העבריים בעת החדשה, חתן פרס נובל, פעמיים חתן פרס ישראל, הסופר הנחקר ביותר בתולדות האקדמיה המקומית, אמן ענק של לשון-קודש.

כמו כן, הוא הסופר היחיד שזכה לכך שעירית ירושלים תציב שלט ברחוב בו הוא גר ותבקש מן העוברים והשבים לשמור על שקט לכבודו, הסופר שהונצח על גבי שטר של חמישים שקל ואפשר להמשיך כך עוד ועוד, ואולי אפילו לומר דבר של טעם על משמר העולמות החרבים של היהדות והיוצר רב הסתירות ואיש הסמלים העמוקים, אבל מתישהו, לפני שאשד המלים הופך לרעש בלתי נסבל, צריך לעצור ולומר, בפשטות, שכמעט לא נותרו לעגנון קוראים. ודאי לא כאלה שביקש לעצמו בחייו.

ועכשיו מתבקש לומר - אשמנו וחטאנו. בני הדורות החילוניים שאחרי עגנון אינם מסוגלים לקרוא את שפתו ולהבינה די הצורך כדי ליצור לעצמם חווית קריאה מאתגרת שיש בה גם עונג. לשון המשנה, המדרשים והשו"ת אינה נגישה להם כלל. הם מעולם לא למדו אותה: עכשיו כל מה שנותר הוא לתלות את האשם במערכת החינוך, לקונן מעט ולחכות ליובל החמישים למותו של גדול הסופרים וכו' כדי להיווכח שהמצב החמיר.

אלו שעדיין יכולים לקרוא מתוך הבנה עמוקה של הלשון - לא יעשו זאת: הם שוכני העולם החרדי, ועגנון מוקצה

ירושלים של שירה

בעיניהם בדיוק כמו אחרון הסופרים החילוניים, למרות לשונו – ואולי אפילו בגללה, וזאת בגלל שהעז ועשה בה מעשה מהפכני: הוא גרר אותה החוצה מבין כתלי בית המדרש, הליביש אותה על דמויות המתחבטות בזהותן ובאמונתן ואפילו הופכות לחילוניות גמורות ואפילו מנהלות רומנים זו עם זו.

ההישג שהוא מכשול

הלשון היא למעשה אחד מהישגיו הגדולים של עגנון, והמכשול העצום הראשון בפני קריאת יצירותיו. איש בספרות העברית לא כתב כך: בהכחשה מוחלטת של המאמצים להחיות את השפה העברית, בהליכה מאומצת נגד הזרם: "השגעון הגדול" של אביגדור המאירי ראה אור ב-1929, ולשונו אינה מהווה כל מכשול לקורא של ימינו.

כך גם "חיי נישואים" של דוד פוגל, שנולד אף הוא ב-1929. שנתיים לאחר מכן ראה אור "הכנסת כלה" של עגנון, והדרך היחידה שבה הקורא החילוני - אפילו המשכיל - יכול להתקרב אל הרומן הזה היא בהצטיידות-מראש ב"מראות ומקורות" של אברהם הולץ, מהדורה מבוארת, מוערת וכמעט מתורגמת של הספר.

וזה בדיוק מה שהקורא ההיפותטי הזה, שירצה לצלוח את ים הסיפורים והדיגרסיות, ההרמזים והסמלים ביצירתו של עגנון יהיה זקוק לו ב"סיפור פשוט", ב"והיה העקוב למישור", ב"עידו ועינים", ב"האדונית והרוכל", ואפילו בכתבים כמו "הרופא וגרושתו" או "תהילה", שם רק הלשון היא מכשול והעולם, כך נדמה,

משיק למודרניות במידה שהופכת אותו למוכר באורח כללי, שמטושטש לגמרי בגלל הלשון.

"מעשה העז", סיפור קצרצר שנכתב במקור לילדים ו"שירה", הרומן האחרון שעגנון לא השלים בחייו וראה אור אחרי מותו, הם בין הנהירות שביצירותיו, אבל גם בהן רצוי להיוועץ מדי פעם במילון.

האם הבעיה היא עדות לכך שהולך ופוחת הדור, או דווקא לחיוניות העצומה של הלשון העברית ולהתנתקות הטוטאלית מעולם השטייטעל? האם באמת כדאי להאשים את מערכת החינוך, ולא להודות כי הבחירה של עגנון בלשונו הייחודית היא מעשה אמנותי ענק שהלם את העולם שביקש לשמר, אבל לא את עולמנו?

מורשת זה לא רק טיפוח בניינים

הבה נודה לפחות בכך שאיננו מצטיינים בזכרון תרבותי ארוך, וכשאנו מדברים על שימור מורשת אנו מתכוונים בעיקר לטיפוח בניינים. בית עגנון הוא בניין אחד כזה, אלא שיצירתו זקוקה ליותר ממגע ידם של אדריכלים ורסטורטורים: כדי להשתמר כיצירה חיה, נחוץ להקים מפעל ענק בממדי המו"לות הישראלית, היינו - הוצאה לאור של מהדורה מוערת לכל-כתבי, לא רק ל"הכנסת כלה".

עלותו של מפעל כזה היא מעבר לכוחותיה של הוצאת "שוקן", ביתו הספרותי של עגנון: היא צריכה להיות מפעל לאומי, בחסותה של המדינה ובמימון חלקי שלה, בשיתוף פעולה עם המחלקות לספרות עברית באקדמיה ובניצוחו של אדם שהאהבה לעגנון בוערת בו, ועולמותיו של עגנון הם באמת כספר הפתוח בעיניו. יש איש אחד כזה ברפובליקת המילים שלנו והוא הסופר חיים באר, שאחראי גם על "גם אהבתם, גם שנאתם" הנהדר, ספר שבחן את היחסים בין ביאליק, ברנר ועגנון.

אם יקום מפעל כזה, ואם יצליח להפיק מהדורה מבוארת שתשאיר גם מרחב לדמיונו של הקורא, אפשר יהיה לומר שכיבדנו, הערכנו, טיפחנו ושימרנו את יצירתו במידה שמאפשרת לעשות בה את השימוש היחיד לו נועדה: לקרוא. עד אז, עגנון יישאר בזכרון הציבורי כעילה לאשד מלים חגיגיות, כשטר שערכו נשחק והולך – אבל לא כסופר. ודאי לא "מגדולי הסופרים בעברית בעת החדשה".